

Avinguda Joan Fuster - Camí dels Lladres (Dénia)

Josep S. Castelló i Marí

Publicación digital

Actuaciones arqueológicas en la provincia de Alicante. 2003

Editores

Fernando E. Tendero Fernández, Araceli Guardiola Martínez y Antonio Pérez García
Sección de Arqueología del Ilustre Colegio Oficial de Doctores y Licenciados
en Filosofía y Letras y en Ciencias de Alicante

Año de la edición: 2004

Depósito legal: A-789-2004

ISBN: 84-688-8047-7

Nom de la intervenció:	Avinguda Joan Fuster - Camí dels Lladres
Municipi:	Dénia
Comarca:	La Marina Alta
Director:	Josep S. Castelló i Marí
Equip tècnic:	—
Autor del article:	Josep S. Castelló i Marí
Promotor:	Arpo España, S. A.
Autorització:	2003/0103-A
Data de l'actuació:	03/2003 – 06/2003
Coordenades localització:	—
Períodes culturals:	Califal / taifal i almoràvid / almohade
Material dipositat:	Museu Arqueològic de la Ciutat de Dénia
Tipus d'intervenció:	Prospeccions arqueològiques mitjançant sondejos, prèvies a l'excavació urbana en extensió

INTRODUCCIÓ

El desenvolupament urbanístic de la zona situada entre l'avinguda Joan Fuster, el camí dels Lladres i la finca de Buigues, ja que s'ubicava a l'Àrea IV d'Especial Protecció Arqueològica, feia necessari l'estudi arqueològic abans de qualsevol afectació del subsòl. L'àrea afectada se situa en el Fortí, antic raval islàmic de la medina de Daniya. A més a més, s'afegeix el factor de localitzar-se el traçat del llenç occidental de la muralla de l'anomenat raval, que per la Llei del Patrimoni Històric Espanyol, està declarada com Bé d'Interés Cultural.

La prospecció arqueològica de l'àrea venia condicionada, per una banda, a la detecció del traçat del mur defensiu, i per altra, a la documentació dels nivells i estructures arqueològiques situades a l'àrea, a l'interior i exterior del recinte defensiu. Els treballs van comptar amb l'arqueòleg Josep S. Castelló i Marí i 5 peons especialitzats en arqueologia sufragats per l'empresa urbanitzadora.

La documentació dels paraments de la muralla fou de gran importància per al futur traçat de les zones de vianants i del vial que figuren especificats en el Pla General d'Ordenació Urbana de Dénia i que s'inscriuen a un costat i altre de la

muralla, on es contempla a aquesta com l'eix de referència. Aquest estudi previ va donar pas a l'informe arqueològic on s'especificaren les zones d'excavació en extensió.

SITUACIÓ DE L'ÀREA A PROSPECTAR

La zona objecte dels treballs arqueològics afectava, per un costat, a la parcel·la situada a l'oest de la muralla i que anomenarem finca Occidental, i per altre, a la finca de Buigues, situada a l'est.

Les prospeccions arqueològiques es realitzaren al Tram II de l'àrea a urbanitzar, que abastava des del final de la parcel·la pròxima a laavinguda Joan Fuster fins el límit sud de la finca Occidental, que comprenia uns 50 m de longitud. Respecte a la finca de Buigues, la part septentrional estava ocupada per un carreró de 21 m de longitud i 2 m d'amplària, i a continuació un tram de 30 m que afectava al propi hort.

A la finca Occidental les prospeccions arqueològiques s'estenien cap a l'oest fins 15 m aproximadament des de la muralla, mentre que a la finca de Buigues l'amplària afectada comprenia uns 7 m cap a l'est des del mur defensiu.

El límit entre les dues finques venia assenyalat pel llenç de la muralla, el qual estava coronat per un mur de maçoneria modern. El carreró estava delimitat per l'oest per la pròpia muralla i per l'est per un mur que el separava d'una parcel·la que s'estava urbanitzant. Aquest menut vial es trobava en l'actualitat en desús i corresponia a un antic accés a la finca de Buigues des del casc urbà de Dénia. L'accés fou anul·lat al consolidar-se la parcel·la que el delimita pel nord. El Tram I, encara pendent de negociació, abasta des de la parcel·la més amunt anomenada fins l'avinguda Joan Fuster.

L'ENTORN ARQUEOLÒGIC

El jaciment arqueològic del Fortí es correspon amb el raval de la ciutat islàmica de Daniya, creat al sud de la medina amb un recinte defensiu propi i separat d'aquella per un petit barranc conegut com el Riatxol (actual carrer Patricio Ferrándiz).

Les excavacions arqueològiques efectuades a l'interior d'aquest barri marítim andalusí han exhumat una part important de l'entramat urbanístic traçat

intramurs. Aquest estava format per illes de cases delimitades per vials. Els habitatges presenten una distribució interna molt variada i complexa.

Tanmateix, s'han detectat i documentat alguns trams de la tanca que rodejava el raval. És el cas de bona part de la muralla llevantina que limitava amb la mar i el llenç septentrional (excavacions situades en la prolongació del passeig del Saladar).

Del llenç occidental es va excavar recentment un tram situat en el carrer Arturo Vicens, que continuava amb el llenç documentat durant les obres del col·lector. El tram de muralla estudiat corresponia a la continuació en direcció cap al sud, on no es coneixia exactament el seu traçat, emmascarat pels murs de maçoneria que la cobrien i pels arbres fruiters que la tapaven.

ELS TREBALLS ARQUEOLÒGICS

El objectiu principal d'aquests treballs va ser delimitar els paraments de la muralla i l'extensió de les estructures arqueològiques foramen mitjançant les rases programades. En aquest cas sols es van descobrir i no van ser excavades. Altre objectiu va ser el coneixement de l'estratigrafia i la profunditat de les restes arqueològiques per mig dels sondejos programats en la muralla, tant a l'interior com l'exterior.

Els treballs arqueològics programats incloïen la neteja de la zona, abans d'iniciar l'excavació de les rases paral·leles a la muralla. Les rases es van realitzar per mig d'una retroexcavadora amb un seguiment arqueològic per a retirar la terra vegetal fins arribar als nivells arqueològics. A la finca Occidental es realitzaren vuit rases (I-VIII) i a la finca de Buigues cinc (IX-XIII). Per a clarificar l'existència d'estructures a l'oest de les rases realitzades a la finca Occidental, es van continuar les rases I, III i VIII fins el camí dels Lladres.

Una volta detectades les estructures i els reblits arqueològics es va procedir a la seua neteja i exhumació per a marcar l'àrea d'extensió d'aquestes. Tanmateix es van realitzar sis sondejos: tres en la banda oriental de la muralla (Sondeig III: entre les rases IX-X, Sondeig IV: al sud de la rasa XIII, Sondeig VI: entre les rases XI i XII), dos en la banda occidental (Sondeig I: entre les rases I i V, Sondeig II: al nord de la rasa VII) i un en el carreró (Sondeig V). Així es registraren la potència estratigràfica de les restes arqueològiques fins el nivell geològic o estèril.

FINCA OCCIDENTAL

- Les rases. Donaren com resultats la documentació de la barbacana situada a uns 3 m aproximadament de la muralla i paral·lela a aquesta. A continuació apareixia un nivell d'enderroc i a 10 m de la barbacana, una alineació de pedres paral·lela també a aquesta.
- Ampliació de les rases. Com que en tota l'extensió prospectada per les 8 rases van sortir elements arqueològics, es va programar l'ampliació de les rases I, III i VIII fins el camí dels Lladres, per a la constatació de l'existència o no d'estructures més a l'oest de l'alineació de pedres paral·lela a la barbacana. Les tres rases van documentar restes arqueològiques corresponents a murs, paviments i estructures relacionades amb habitatges i vials, l'extensió de les quals arribaven fins els 80 m cap al camí anomenat.
- Sondeig I. Va aparèixer una torre semicircular travada amb la muralla i recolzat a ambdues estructures, un paviment de morter de calç i graves en forma de talús i una lleugera pendent cap a la barbacana.
- Sondeig II. Aparegueren diferents nivells de pavimentació estesos entre la muralla i la barbacana.

FINCA DE BUIGUES

- Les rases. Els resultats donaren uns nivells d'enderroc i paviments relacionats amb els habitatges i vials.
- Sondeig III. Es va documentar una complexa estratigrafia distingint-se almenys quatre fases, amb una clara diferenciació en la funció de les estructures i amb diferents nivells d'habitació en cada fase. La seqüència estratigràfica que tot seguit es detalla s'estableix des dels nivells més antics o inferiors al més moderns o superiors:

Fase I: En aquest moment es distingiren unes estances relacionades amb una casa anterior a la construcció de la muralla.

Fase II: En aquest període es realitza la construcció de la muralla. El parament de tàpia de la muralla s'assenta sobre un fonament o banqueteta de dues filades que manté la línia amb la tàpia i s'assenta a uns 15-20 cm de la línia de murs de façana, als quals es recolza el basament inferior, de

quatre filades, que sobreeixia i es disposava recolzant-se sobre aquests murs.

Fase III: En aquest període es construeixen elements en la casa anterior que es troba encara en ús, els quals es recolzen a la muralla.

Fase IV: Moment en que s'executa una forta remoció que anul·la les estances anteriors i se'n van realitzar de noves.

- Sondeig IV. Es documentaren restes d'habitatges que no es pogueren reconèixer les seves funcions, perquè es trobaven molt afectades pels nivells superiors.

Fase I: Es documenten unes estructures que corresponen a un nivell d'habitació anterior a la construcció de la muralla i que delimiten tres espais. A la banda septentrional de la cala es diferencià una estança occidental delimitada per dos murets. A l'est de l'estança anterior es va delimitar un altre espai i a la banda sud es va documentar el tercer espai. En aquest últim habitatge es situaven una sèrie de clavegueres que es van anul·lar amb la construcció de la muralla.

Fase II: Es construeix la muralla afectant un dels murs i les clavegueres. Al basament de la muralla es construeixen dues eixides, una situada al nord i l'altra al sud.

Fase III: D'aquest moment sols es pot relacionar la connexió d'una canal a l'eixida nord de la muralla.

Fase IV: En aquest moment es documenta un terraplenament de totes les estructures anteriors on no se'n documenten de noves.

- Sondeig VI. L'excavació sols va exhumar les restes d'habitatges corresponents a l'última fase.

EL CARRERÓ

- Sondeig V. Es van documentar diferents estrats i estructures que pertanyien a restes d'habitatge que per les dimensions de la cala no es pogueren definir. Pertanyien a la fase última, posterior a la construcció de la muralla, a la qual es recolzaven.

LA MURALLA

L'estructura defensiva que formava part de la muralla occidental del Fortí, fou documentada en un tram de 49 m de longitud. La muralla va ser aprofitada com a basament del mur de maçoneria que dividia la finca Occidental de la finca de Buigues. L'amplària del llenç és d'1,20 m.

El parament occidental que donava extramurs del recinte fortificat es conserva de forma desigual segons trams, perquè en molts llocs tant l'erosió com l'extracció i aprofitament de la pedra va fer que la costra de morter de calç desapareguera i, a l'actualitat, es pot veure l'estructura interna de la tàpia. Aquesta estava formada per tongades de morter de calç i graves i de pedres calcàries grans irregulars. Moltes d'aquestes pedres es van extraure per al seu reaprofitament posterior a l'abandonament de la muralla.

Es conserva almenys la primera tàpia d'altura (1,20 m) i en alguns trams el començament de la segona. El trencament de la muralla ha coincidit en la unió de les dues tàpies, la qual cosa ha condicionat que es vegem els forats on es situaven les agulles.

El parament oriental, situat a l'interior del raval, va fer de mur de contenció per als estrats i rebliments i així es conserva en millors condicions.

INTERPRETACIÓ

La informació recuperada ha estat molt valuosa i ha acomplert els objectius inicials del treball. L'estudi de la ceràmica i de les estructures documentades es troben encara en procés i per tant els resultats són encara provisionals.

Pel que respecta a la construcció de la muralla, es va constatar l'existència d'hàbitat en la zona anterior al moment almoràvid i almohade que és de sobra conegut durant les nombroses excavacions realitzades al Fortí. A més a més, aquests habitatges i vials conformen un urbanisme que s'estén foramen i que fou d'alguna forma reemplaçat amb la construcció del mur defensiu. L'hàbitat més antic fou abandonat i possiblement es va assentar a l'interior del recinte fortificat aixecat. Les qüestions plantejades són nombroses i sols l'excavació en extensió de la part interna i externa de la muralla aclarirà tots els dubtes.

Muralla i barbacana

Torre i barbacana. Sondeig

Basament de la muralla. Sondeig

Restes habitatge. Sondeig